

EXPUNERE CRITICA A CUNOASTERII LUCIFERICE.

Geo Savulescu

Pentru cei ce au citit sau au studiat gândirea lui Lucian Blaga este evident ca nucleul ei este chiar *Cunoasterea Luciferica*. Blaga, constructorul de sistem filosofic si-a introdus, si-a pregatit, cu multa grija desfasurarea *Teoriei* sale a *Cunoasterii*. A avut nevoie de un alt inconstient decât cel al psihanalizei sau al analizei psihice si a scris *Filosofia stilului*, în trilogie apare ca *Orizont si stil*. Pentru ca în cunoasterea luciferica avea nevoie si de un transcendent care putea fi si immanent, si pentru ca nu voia sa foloseasca transcendentul kantian, propune imaginea unui transcendent care coboara, pe care la numit - dupa biserica Sfânta Sofia de la Constantinopol – *perspectiva sofianica*, transcendentul care coboara în sufletul omului asa cum coboara razele soarelui prin ferestrele mici ce înconjoara cupola mare a bisericii din Constantinopol si scrie un al doilea capitol al Trilogiei Culturii pentru a da un exemplu de matrice stilistica inconstienta, *Spatiul mioritic*. Si, pentru ca banuia ca va fi lovit de critici - cum s-a întâmplat cu preotul Staniloaie care-l va acuza ca insulta Ortodoxia folosind o cunoastere diavoleasca, *Cunoasterea luciferica*, a scris un capitol despre metafore, *Geneza metaforei si sensul culturii*, prin care voia sa-si justifice libertatea de a folosi nume cu rezonante poetice, metaforice, pentru a face mai bine înțelese diferentele care existau între gândirea lui si ceea ce se gândise pâna atunci despre cunoasterea umana.

Aceasta introducere poate sa para departe de *Cunoasterea luciferica*. Va cer permisiunea de a avea putina rabdare pentru a arata ca totul, toata constructia metafizicii lui Lucian Blaga, are ca sâmbure *Cunoasterea luciferica*.

Este adevarat ca Blaga scrie Eonul Dogmatic în 1931 si *Cunoasterea luciferica* în 1933. Este adevarat ca *Orizont si Stil* este scris în 1935, *Spatiul mioritic* în 1936 si *Geneza Metaforei si sensul Culturii* în 1937. Repet: pentru economia constructiei metafizice facute Lucian Blaga avea nevoie la început, dupa cum am mai spus, de o *Filosofie a stilului*, sau daca preferati, de o *Filosofie a inconstientului*, nu de o tratare psihologica sau chiar medicala ci de o *filosofie!* Fara aceasta filosofie a stilului, fara un inconstient asa cum el l-a construit, nu ar fi putut ajunge la înmultirea categoriilor înțelegerii, la ceea ce a numit *categorii ale inconstientului, categorii stilistice*. Nici la buchetul categorial care este *Matricea stilistica*. Matrice stilistica, care este o notiune adusa de Blaga în literatura filosofica si care este o notiune cheie pentru înțelegerea metafizicii lui Lucian Blaga incluzând *cunoasterea luciferica*.

Filosofia stilului, noua perspectiva filosofica asupra inconstientului, sunt teme de gândire care au fost, cu siguranta, prezente de timpuriu în mintea lui Lucian Blaga. Sa nu uitam ca venit dupa studiile de la Viena unde citise, studiase psihanaliza lui Freud, scrie doua piese de teatru care stau sub semnul psihanalizei piese pe care, mai târziu, le abandoneaza, ceea ce este o dovada ca își schimbase parerea despre psihanaliza si ca în mintea lui Blaga încolțise ideea unei filosofii a inconstientului plecând de la fenomenul *stilului*. Filosofie a stilului, a inconstientului, pe care o elaboreaza ulterior si o definitiveaza în *Orizont si stil* (1935). Cu toate acestea este evident, urmarind textele, ca

Eonul dogmatic, Cunoasterea luciferica si censura transcendentă, publicate între anii 1931-34, se sprijina pe filosofia lui a stilului fara de care nu le-am putea înțelege.

De ce a fost interesat sa publice, mai întâi, ceea ce în 1943 s-a numit *Trilogia cunoasterii*? Foarte simplu. A depus tot efortul pentru ca sa comunice ideea sa centrala, *Cunoasterea luciferica*. Este adevarat ca *Eonul dogmatic* este primul pas care deschide domeniul contradictoriului, domeniu care poate deveni folositor cunoasterii si îl încheie cu *Censura transcendentă*, capitol ce lipseste în filosofia lui Kant si prin care putem sti de ce avem cunostinte, de ce aceste cunostinte si nu altele, cu alte cuvinte cum cunoastem si ce este constiinta (constiinta care este formata din constient si inconstient).

Totul pare complicat când este foarte simplu. Lucian Blaga a construit o metafizica a cunoasterii umane pentru a da socoteala de acest domeniu al contradictoriului, un domeniu evitat de logicieni si fara de care cunoasterea umana scapa înțelegerii noastre sau este schioapa, îi lipseste un picior de sustinere. Pentru aceasta a publicat *Eonul dogmatic* si *Cunoasterea luciferica* ambele pregatite de filosofia stilului, a inconstientului si de folosirea metaforelor pe care le-a numit revelatorii. Dupa aceea a dat multe exemple din lumea stiintei, a matematicii, a gândirii magice, a religiei, din lumile artei si ale valorilor care, toate, au o culme în desfasurarea istoriei. Toate exemplele lui Lucian Blaga sunt o desvaluire a felului cum *lucreaza* asupra fiintei umane categoriile stilistice, matricea stilistica si censura transcendentă culminând cu istoria, cu *Fiinta istorica*. Istoria, în gândirea lui Lucian Blaga, capata fiinta de la nenumaratele fiinte umane care au modelat-o si oricât de diverse sunt aspectele ei, oricât de diferite, uimeste o trasatura de unire care poate ramâne sau scapa documentelor scrise dar care ramâne în lumea povestilor, a miturilor – asa cum sunt originea transcendentă a omului ca si înfricosatorul, splendidul mit al unui potop si al salvarii lumii printr-un om anuntat. Toate acestea par sa ramâna încrustate si în bogatia de monumente megalitice raspândite peste tot unde a trait si traieste omul, indiferent când a trait el. Aceste monumente artistice, împreuna cu miturile, pot fi socotite ca cele mai pretioase documente pentru ca ne vorbesc despre adâncul sufletesc al oamenilor care au trait atunci si l-au creat.

Scopul prezentei expunerii este de a cerceta de ce pentru înțelegerea filosofica este important domeniul contradictoriului, daca nu cumva acest domeniu este numai o sperietoare si de fapt nu are fiinta sau daca nu poate fi el ocolit asa cum cer constructiile logice atasate cunoasterii, eventual ce înseamna si cum se poate decipta acest domeniu, cum l-am putem folosi fara a evita logica ; daca propusa *cunoastere luciferica* poate avea o validitate logica si cât de necesara poate fi o astfel de cunoastere, ce si daca a adus ea ceva nou, ce poate sa ne mai aduca nou în cunoastere.

Mai întâi as propune sa încercam a vedea de ce Lucian Blaga a pornit pe acest drum al contradictoriului. Daca suntem atenti el face parte dintr-o familie de gânditori români care au avut ca tema înțelegerea contradictoriului, care s-au apropiat de acest domeniu. Poate ca cel mai important este Stefan Lupascu, logician român naturalizat francez, care a construit, începând cu teza sa de doctorat în filosofie (*Du devenir logique et de l'affectivité*, 1935, Sorbona) si pâna la volumele de maturitate (*Logique et contradiction, Les trois matières, L'énergie et la matière vivante, L'énergie et la matière*

psychique,...) o *logica dinamica a contradictoriului* în care nu a mai folosit valorile de Adevarat și de Fals, folosind, în schimb, *actualizarea și potentializarea* care pot avea valori infinite. Dacă actualizăm un termen al unei contradicții, potentializăm cel de al doilea termen fără să-l anulăm, astfel încât cei doi termeni nu se mai afla în competiție.

Un alt autor român ce și-a dedicat toată opera unei logici modale care să cuprindă în ea o logică pe care omul o folosește în mod spontan în acțiunile sale, chiar dacă pot fi uneori în domeniul contradictoriului, este Petre Botezatu care a propus o *logica operatorie*.

Grigore Moisil, pastrându-și interesul pentru logicile matematice, a scris un ultim volum pe care l-a intitulat *Logica ratiamentului nuanțat*, în care a încercat să dea o replică *logicii fuzzy* a lui Zadeh încercând și o nuanțare care să poată fi eventual folosită în acest domeniu al contradictoriului. Constantin Noica, fără să încerce o luptă cu logica matematică, a propus în ontologia sa o logică având o singură valoare care ar fi putut, eventual, fi folosită și pentru a rezolva unele contradicții.

Vreau să subliniez că această chemare mai mult sau mai puțin acută a dorinței de a îmblânzi contradictoriul pare să nu fie întâmplătoare pe pământul nostru. Romulus Vulcanescu în mitologia sa ¹ vorbește despre *mitul arhetipal* al Fârtatilor, cei “doi poli divini... a caror activitate demiurgică este complimentarea (sic)... dualism popular care este o componentă spirituală a mentalității mitice la autohtoni în diverse etape (primitivă, arhaică, tradițională) ... acest *dualism fratucrativ* a stat la baza mitologiei dace ... ca o idee forta preexistentă acestor mitologii și ... a fost preluată în evul mediu timpuriu de creștinismul primitiv ... Fârtatul a devenit .. Domnul zeilor sau Dumnezeu, iar Nefârtatul Domnul demonilor, satana . .. Dumnezeu a capatat în limba comună forma de *Zeul Dumnezeu* sau *Sfântul Dumnezeu*, care în limbaj satesc a devenit *Sîmnezeu* și prescurtat *Mnezau* și *Zau* “. Lucian Blaga în piesa *Avram Iancu* are un prolog intitulat *În cetatea Motilor* în care *Muma padurii, muma noastră a românilor în dialog cu Motu* vorbește profetic: ”*Stau de pază ca poate s-o-nțâmplă ceva, vreo poveste, cum n-a mai fost pe-aici de când necuratul spunea lui Dumnezeu –fârtate!*”².

Am să spun că această este matricea stilistică, matricea noastră stilistică a dacilor, a valahilor, care s-a format într-o perioadă primitivă pe care nu prea o putem preciza, care s-a transmis dacilor, valahilor și populației care suntem noi astăzi, și care ne vorbește de aceste două forte demiurgice complementare ce lucrau împreună, ce se completează pentru a forma un tot ce poate fi înscris în sufletul nostru și poate să răzbată în unele spirite pentru a se manifesta sub forma depășirii problemelor neînțelegerii acestui domeniu al contradictoriului. Din acest punct de vedere sunt de acord că ar fi bine să facem, în continuare, eforturi pentru depășirea blocajului pe care logica clasică ca și cea contemporană o impune acceptării acestui domeniu sau, poate nu-i dracul așa de negru și putem topi acest domeniu al contradictoriului. Nu este ușor și aceasta se poate vedea chiar în felul în care Lucian Blaga a încercat o astfel de rezolvare în cunoașterea luciferică.

¹ Romulus Vulcanescu, *Mitologie Română*, Editura Academiei, 1985, p.343 și 344.

² Ionel Popa, *Glose blagiene II*, Editura Ardealul, Colectia “Sintewe”, 2005, p.40.

Unul din cei mai avizati comentatori ai operei lui Lucian Blaga, americanul Michael S. Jones scrie despre Cunoasterea luciferica³, ”Întrebarea daca este bine sa aderam strict la logica si de aceea sa respingem anumite parti ale datelor empirice, sau sa abandonam logica si sa îmbratisam antinomia, nu este usor rezolvata. ... Blaga argumenteaza ca în scopul de a valida experienta, intelectul trebuie sa fie deschis fata de posibilitatea de a se rupe de strictetea logicii atunci când este necesar. Logica poate fi, de altfel, mai mult o reflectie a felului cum gândeste mintea decât felul în care este realitatea în sine.” Pentru omul pregatit la scoala noncontradictiei este de ne acceptat sa depasim logica, s-o lasam în urma, în scopul de a ne putea apropia de o anumita parte a realitatii care altfel ne scapa înțelegerii.

Blaga începe lupta împotriva logicului (curioasa lupta!?) de la dogmatic. El observase ca dogmaticul religios “... diformeaza raporturile logice dintre notiuni... Notiunile în aceasta functie dogmatica ... ar putea sa între într-olalta în raporturi care sunt diametral opuse celor logice. Cu alte cuvinte *dogmaticul relaxeaza în chip radical raportul crezut absolut necesar între Notiuni si Logica*”⁴ În felul acesta Dumnezeu poate fi atât unul cât si multiplu, unul ca *fiinta* si multiplu ca *persoana* si numeste aceasta antinomie o *antinomie transfigurata*. O astfel de transfigurare se poate realiza si în alte antinomii când se specifica valoarea diferita a unor notiuni. De fapt, aici nici nu mai este o antinomie reala pentru ca aceeasi notiune având valori diferite nu mai este aceeasi notiune. Blaga le numeste paradoxe dialectice.

Blaga va spune “Concretul e marele câmp unde îți gaseste solutia orice paradoxie dialectica”⁵. Asta o stie orice inginer (pentru mine inginer înseamna un om ce da solutii practice ce trebuie sa fie de folos, de aceea respect inginerii care ne fac viata mai usoara). Oricine stie ca în practica nu pot exista contradictii ci numai nerealizari, si aceste nerealizari sunt de cele mai multe ori datorate unei gândiri defectuoase, unei gândiri ce nu respecta concretul. Sau mai exact, felului în care numim noi concretul ca si valorile cu care încarcam notiunile (numele pe care noi îl putem da uneori unui anumit concret). Putin mai departe si tot în *Eonul dogmatic* Blaga va scrie ” Dogmaticul e metalogic (antilogic) ... si implica totdeauna <trasfigurarea>. ... paradox absolut nu e decât non - sensul”⁶ prin asta înțeleg ca pentru Blaga antinomia transfigurata este, prin aceasta transfigurare, scoasa din domeniul contradictoriului, aceasta scoatere înseamna, de fapt, o reintroducere a unei antinomii în domeniul logicului cu toate ca ea apare ca fiind ilogica.

Tot în *Eonul dogmatic* în capitolul ce trateaza asa numitul intelect extatic⁷ Blaga scrie: ” Cât timp intelectul se aseaza în cadrul functiilor sale logice normale, e *enstatic*. Din moment ce intelectul, pentru a formula ceva cu ajutorul conceptelor ce-i stau la dispozitie

³ Michael S. Jones, *The Metaphysics of Religion, Lucian Blaga and the Contemporary philosophy*, Fairleigh Dickinson University Press, 2007, p116.

⁴ Lucian Blaga; *Tilogia cunoasterii, Eonul dogmatic*, Editura Regala pentru literatura si arta, Bucuresti, 1943, p.36,37.

⁵ Op. cit, p.54.

⁶ Op.cit.p.65,66.

⁷ Consider notiunea de *intelect* prea vaga si introdusa în limbajul filosofic cu prea mare usuratate. Prefer sa folosesc notiunea de *înțelegere* care corespunde limbajului filosofic german si anglo-saxon. De aceea, de câte ori scriu intelect, chiar în textul lui Blaga, as prefera sa cititi substantivul înțelegere.

trebuie sa evadeze din sine, sa se aseze cu hotarâre în afara de sine, în nepotrivire ireconciliabila cu functiile sale logice, el devine *ecstatic*.” Deci, *ecstasia* înțelegerii este un demers care ne arunca iar în opozitie cu logica. Daca ajungem la capitolul *Cunoasterea luciferica* ne întâlnim iar cu depasirea logicii, evitarea logicii, cu *ilogicul*. “ (logica nu constituie o instanta absoluta în sfera cunoasterii) ... Intellectul, destinat, între altele, operatiei enigmatice de a desghioca intuitia de accidental si de a o ridica pe un podis înalt de esente, plasmuieste în contact cu intuitia concreta anumite concepte, care din punct de vedere *logic* sunt imposibile, deoarece ele implica antinomicul.”⁸ Când va ajunge la *Minus – cunoasterea*, care este cunoasterea cu ajutorul înțelegerii ce iese din ea pentru a depasi logicul, înțelegerea ecstatica, si care este modalitatea de a avea o cunoastere luciferica scrie:” Rezultatele teoretice ale minus cunoasterii poarta o pecete de produs al intelectului ecstetic, adica pecetea antilogicului, a contradictiei, a antinomiei transfigurate.... Înșusirea intelectului de a plasmui în contact cu concretul intuitiv o seama de concepte, care concentreaza în sine irationalul ca atare al concretului si la care intelectul n-ar putea niciodata sa ajunga pe cale pur logica”⁹

Ma întreb daca atâtă folosiri a cuvintelor, a notiunilor, de ilogic, antilogic, irational, nepotrivire ireconciliabila cu functiile logice, folosire în sustinerea celor mai importante momente ale constructiei sale metafizice, nu au îndepartat interesul unor cititori ai acestor texte si nu creeaza astazi, în ciuda unei aparente sustineri filosofice, o neîncredere în virtutile creative ale acestei filosofii pentru gândirea contemporana.

Daca as încheia aici scurta mea prezentare critica asupra *Cunoasterii luciferice*, centrul, miezul, gândirii lui Lucian Blaga, nu este în fata celui mai drastic rechizitoriu facut vreodata împotriva lui Blaga? Va las sa gânditi singuri si eu voi continua.

Am sa cer permisiunea de a intra într-un domeniu care poate parea fara nici o legatura cu filosofia lui Blaga mai ales când e vorba de *Cunoasterea luciferica*; voi deschide împreuna cu dumneavoastra o carte scrisa de Sergiu Al - George, *Limba si gândire în cultura indiana*. Se stie ca în India filosofia a evoluat altfel decât în Europa. Mai întâi s-a dezvoltat gramatica ca practica si gândire, fiind si ea o consecinta a ritualismului hindus, iar mai târziu, mai ales în budism, a aparut logica. “ Gramatica lui Panini ... apare ca primul sistem încheiat al gândirii indiene, ... Tot ce a urmat în cultura marelui subcontinent, de la arta poetica pâna la logica, epistemologie si metafizica, ramâne marcat de sistemul lui Panini.”¹⁰ Probabil de aceea, gândirea indiana, logica indiana, au o constructie care nu se potriveste de loc cu cea care a evoluat în Europa. Gramatica indiana considera *semnul* important si nu *conceptul* (numele latin dat pentru *eidos*, *morphe*), actiunea, verbul, predicatul, sunt pe primul plan si nu subiectul. “... în vocabularul lui Panini si ulterior, logicienii indieni au meditat neîntrerupt timp de aproape doua milenii asupra logicii semnului ... opozitiile dihotomizante dintre semn si semnificat, forma si substanta, etc ... acestea, din perspectiva indiana apartin empiricului, iar actul metafizic este cel care suprime dualitatea”¹¹ Interesant pentru tema noastra este

⁸ Op. cit. p. 153.

⁹ Op.cit.p. 255 si 261.

¹⁰ Sergiu Al – George, *Limba si gândire în cultura indiana*, Paralela 45, 2005, p.11

¹¹ Op. cit., p.26.

semnalarea faptului ca "... verbul *DA*-, "a da", exprima valori corelative ("a da ,, si ,,a lua"), putând fi integrate în ideea generala a transferului ", o integrare a doua verbe opuse într-un Univers de Discurs mai larg care le cuprinde pe ambele. Mai este interesant, complet diferit de gramatica noastra, faptul ca un nume la nominativ poate avea sensuri diferite în acceptii diferite, depinzând de actiune care este totdeauna individuala care trebuie specificata. Realitatea în devenirea ei îl intereseaza pe gramaticul indian. "Yaska, probabil predecesor al lui Panini marca preponderenta verbului fata de nume în structura propozitiei, invocând la rândul lui opinia unor antecesorii: *Ei (antecesorii) indica urmatoarele caracteristici ale numelui si ale verbului: verbul are drept suport devenirea, numele are drept suport esenta; când sunt împreuna (în propozitie) ambele au drept suport devenirea. ... aceasta conceptie sta la baza întregului sistem paninian. ... unele nume care nu pot fi justificate etimologic pe baza unor radacini verbale, sunt "conventionale".*"¹²

Poate ca cea mai importanta functie gramaticala cu o extindere logica nebanuita este "...doctrina lui Dignaga despre definirea sensului ca *apoha*, ... Termenul *apoha*, conform etimologiei sale, înseamna "excludere", "negatie", ... dar si "excluderea altuia" ... Împotriva celor care înțelegeau *apoha* ca pe ceva pur negativ, Ratnakirti declara: *Dupa parerea noastra (a budistilor), prin cuvântul apoha nu se are în vedere numai afirmatia si nici simpla negatie a altuia, ci faptul ca sensul cuvintelor este o afirmatie calificata prin excluderea altuia*".¹³ Acest aspect neobisnuit pentru gramatica si mai ales logica ce s-a desvoltat în Europa este si mai evident în felul în care indienii definesc un obiect, deoarece ei deosebesc descrierea unui obiect si definitia lui. " ... definitia unui obiect dupa Vatsyayana este calitatea ca factor de delimitare a obiectului descries de obiectele care nu sunt el... ca atare definitia nu viza o descriere completa a esentei, ci mai degraba sa indice ceea ce, în aceasta esenta, nu-i apartine decât ei singure. În aceasta fundamentala caracterizare a definitiei indiene trebuie sa recunoastem însasi caracterizarea semnului distinctiv ...ca semn numai negativ – exclusiv ... Aceasta identificare a definitiei cu rationamentul numai negativ – exclusiv o gasim mentionata într-un dictionar logic indian.... *aplicatia definitiei se afla în faptul de a fi semnul – ratiune numai negativ – exclusiv.*"¹⁴

Înainte de a continua citatele, care-mi sunt indispensabile, sa facem un mic comentariu necesar. Prezentarea complementaritatii în teoria multimilor si în logica claselor este un capitol de importanta secundara. Boole, în cartea sa *An Investivation of the Laws of Thought*, scrie despre Universul de Discurs (notiune introdusa de Augustus de Morgan), o notiune pe care o consider foarte importanta deoarece "Rostul unui nume sau a unui termen descriptiv ... nu este ca sa aduca în minte toate fiintele sau obiectele la care acel nume sau acea descriptie se aplica, ci numai cu acelea în care exista o legatura cu presupusul univers de discurs."¹⁵ . Gramaticii si logicienii indieni când discuta despre negatie au totdeauna în vedere aceasta limita a gândirii care ne poate permite sa definim corect un obiect care face parte dintr-o colectie de obiecte cu anumite însusiri

¹² Op.cit., p.46.

¹³ Op.cit., p.89

¹⁴ Op.cit., p. 99

¹⁵ G. Boole, *An Investivation of the Laws of Thought*, New York, p.42

asemanatoare dar si diferite între ele. De aceea putem defini prin negatie pentru ca putem separa din ceea ce se aseamana obiectele ce sunt totusi diferite si sa pastram ceea ce vrem cunoascându-i caracteristicile. Clasa non – oamenilor nu stim ce este; este piatra? este pom?este pasare? este cartof? este ocean? De aceea Aristot nu putea defini omul decât ca un biped fara pene.

Aceasta caracteristica a *universului de discurs* ca o limita dinamica împreuna cu folosirea cunoasterii prin negativ, prin negatie, ar putea sa-i dea dreptate lui Blaga, sa sustina valoarea *cunoasterii luciferice*, a *minus – cunoasterii*, a *gândirii ecstatice*, în a caror logicitate nici Blaga nu mai credea. Matematica si-a înzecit puterile prin 0 luat de la gramatica indiana, prin arabi, ramâne ca logica contemporana sa devina mai credibila folosind negativitatea si *universul de discurs*, care împreuna pot schimba complet valoarea principiului contradictiei si a tertului exclus.

“În India negatia a fost considerata ca o problema în sine si logicienii îi acordau în tratatele lor capitole care capatau prin extensiunea lor ele însele valoarea unor tratate. ... Primul text indian, *Rgveda*, situa realitatea ultima dincolo de Fiinta si de Nefiinta, iar *Upanisadele* elaborasera o metoda apofatica, o *via negationis*, pentru a defini absolutul”.¹⁶ Atentie! Valoarea negatiei este raportata la un anumit *univers de discurs* si nu la infinit, la o generalitate greu de surprins. Este de remarcat ca si în teologia crestin ortodoxa, asa cum ne spune domnul Gorun Manolescu¹⁷” Teologia apofatica, constienta de incognoscibilitatea Divinitatii si de imposibilitatea cuprinderii sale conceptuale, încearca sa o cunoasca în ceea ce ea nu este” si îl citeaza pe Staniloaie (*Morala 3*, p.189) ” Cugetarea foloseste alternativ conceptele cu expresiile afirmative cu cele negative, iar dupa un lung urcus duhovnicesc, aproape numai pe cele negative”. Înca odata atentie! Si aici, ca si textele prefilosofice rituale sanscrite, citate mai sus, se foloseste negatia în raport cu un anumit *univers de discurs* care este dat de *absolut*, de *Divinitate* si de Teologie format din cuplul contradictoriu Divinitate – non - Divinitate.

Pare ca este nevoie sa dau o mica explicatie. În orice colectie de obiecte (obiect al cunoasterii), o clasa de obiecte, care se afla sub un *univers de discurs* (anumite caracteristici – pe care logica aristotelica le numeste *substante secunde* sau *generali*), sunt adunate acele obiecte, si numai acele obiecte, care au ceva în comun dar si o diferenta între ele. Dau un exemplu folosit de Panini; în clasa elementelor naturii care *au miros sau nu au miros* (acesta este cuplul contradictoriu – în acceptiunea noastra) se afla apa, focul, aerul si pamântul. Apa, aerul si focul nu au miros (daca nu se adauga pamânt) iar pamântul are miros. Ca sa aflam pamântul este nevoie sa le eliminam pe cele care nu au miros. În cercetarea absolutului, a ceea ce este într-o lume ce ne transcende, prin metoda apofatica, prin negativ, teologii vor elimina pe rând toate fiintele *ne – faste* pentru om pastrând Divinitatea, pe Dumnezeu. O sa ma întrebati cine-l conduce pe om în cercetarea lui apofatica? Staniloaie spune: *un lung drum duhovnicesc*. Fara sa fiu teolog am sa spun ca asta înseamna *credinta!* Asa spune si Ioan (cap.1, 12) Dar celor câti L-au primit, care cred în numele Lui, le-a dat putere sa devina (sa se faca) fii ai lui Dumnezeu.

¹⁶ Sergiu Al- george, *Limba ti gândire în cultura indiana.*, p. 155

¹⁷ Gorun Manolescu, *Catafatic si Apofatic*, în cadrul Scolii de Întelepciune, Bucuresti, 20, Ianuarie, 2007.

Sa luam un alt exemplu din lumea noastra, pamanteasca: Clasa tuturor obiectelor din lemn si care sunt mai multe ar putea fi un *univers de discurs*. Am vrea sa separam, sa definim padurea de multimea scaunelor, a meselor. Nimic mai simplu. Având caracteristica clasei, care este de multe ori subinteleasa, eliminam pe rând toate obiectele din lemn care n-au viata si ne ramâne padurea cu pomii si cu arbustii ei. Exemplele pot parea cam simple si poate ca facând demersul afirmativ am fi facut tot atâta pasi. Este adevarat, numai ca ce se întâmpla daca nu avem o referire practica, legata de existent, de domeniul în care vrem sa cunoastem – pe care ne-o da de la început *universul de discurs* – si am folosi *substantele secunde, generalitatile* fara limite precise, asa cum se întâmpla în logica formala si mai ales în cea în care folosim simboluri în loc de obiecte definibile, în logica simbolica, în diversele logici matematizate, unde ajungem cu usurinta în domeniul contradictoriului, domeniu în care demersul nostru se blocheaza cu toate ca evident transpunerea lui într-o situatie reala este viabila. Cum putem scapa din aceasta aporie?

Sergiu Al-George ne mai spune ‘*Logica Indiana era legata de ontologie si orice enunt nu era considerat decât în masura în care se referea la o entitate ...particula negativa corespundea în planul realului unei „absente”, iar aceasta determina sau califica un locus, care este echivalentul subiectului în teoria predicatiei. Subiectul unei expresii logice nu putea fi conceput în sine, fara o referinta la real, la o substanta prima. ... chiar forma negativa a judecatilor noastre universale de tipul “nu exista om care sa nu fie muritor” ... revenea în forma ei indiana: “faptul de a fi om” este absent într-un locus în care exista lipsa mortalitatii.*’¹⁸

În logica indiana nu exista notiunea de contradictie asa cum o avem noi începând cu logica aristotelica. O contradictie se poate rezolva într-un *univers de discurs* care-l înglobeaza. Cuplul {*brahman, a-brahman*}, brahman si contrariul sau non-brahman, se rezolva în universul de discurs al castelor din India (Ksatrya, Vaisya, Sudra si Brahmani). O contradictie, A si non-A, foloseste o valoare nedefinita a lui non-A care poate fi orice obiect de pe pamânt sau din ceruri. Daca o contradictie, sa zicem {*eu si non-eu*} este pusa sub palatia unui univers de discurs {un cuplu de doua persoane} atunci contradictia se topeste în cuplul {*eu si tu*}, contradictia dispare. Tot asa se întâmpla si cu negatia *non-om* folosita de Aristotel. Non-om este o notiune nedefinita. Daca punem cuplul contradictoriu {*om si non-om*} sub universul de discurs al fiintelor vii, al vietatilor, putem separa printr-o secventa de negatii animalele, pestii, insectele si chiar plantele. Cuplul contradictoriu se dovedeste de a fi o descriere, pas cu pas, a obiectelor ce populeaza un *univers de discurs*. Se pare ca putem sa ne eliberam de teroarea acestui *domeniu al contradictoriului*, pe care si eu încercam sa-l exploatez pâna nu de mult în folosul *înțelegerii*. Asta mai poate însemna ca logica, o logica legata de ontologie, de factorul real, de sensuri si date reale pe care le gasim din abundenta în lumea ce ne înconjoara, o astfel de logica va fi totdeauna în folosul nostru. Nu va mai fi nevoie sa depasim logica, sau, mai bine zis, asta însemna ca am depasit o logica a simbolurilor, o logica abstracta, o logica care se fereste de realitate, de ceea ce exista, de *to ov*. A avut dreptate Frege sa-si abandoneze studiile de logica când Russel ia atras atentia asupra aporiei clasei tuturor claselor. Notiunea clasei tuturor claselor, a multimii tuturor multumilor, a unui universal care acopera toate

¹⁸ Op.cit.p. 181

universalele posibile, deci si pe el, este evident o notiune absurda, este chiar non-sensul, cum spune Blaga. Chiar si Godel ne-a demonstrat ca este absurd sa avem parerea ca întreaga matematica poate fi formalizata într-un sistem închis. Cu toate acestea, fiecare capitol al matematicilor poate fi o minune a ceea ce poate da mintea omeneasca.

Permiteti-mi sa revin la ceea ce ma intereseaza în cel mai mare grad, la *cunoasterea luciferica*, la *minus cunoastere*, la *Întelegerea ecstatica*.

Blaga a avut o intuitie fantastica când a deschis capitolul *Eonului dogmatic*. El a simtit ca logicii îi lipsea ceva important si a încercat sa completeze aceasta lipsa prin *cunoasterea dogmatica*, o cunoastere care sa nu se sperie de contradictoriu. Blaga n-a avut la dispozitie cartile lui Sergiu Al-George. Sergiu Al-George a tradus unele texte din sanscrita si din tibetana, Tibetul fiind locul unde s-au refugiat budistii goniti, la un moment dat, din India. Tibetana, limba în care au fost scrise majoritatea textelor logice.

Blaga a avut la dispozitie logica europeana pornind de la logica formala, logica simbolica, si începutul logicilor matematice. Noi avem, în plus, o amplificare a acestor logici ca si multe cautari noi care s-au dezvoltat toate simbolic si abstract, independente fata de concret, fata de situatiile reale (excepând unele logici pragmatice sau modale). Blaga a înțeles ca aceasta logica, aceste logici, *nu constituie o instanta absoluta în sfera cunoasterii*, el si-a dat seama ca *intelectul (citeste înțelegerea) uman(a) plasmuieste, în contact cu concretul, anumite concepte care concentreaza în sine irationalul ca atare al concretului ... la care nu se poate ajunge pe cale logica, pe calea logicilor existente*. Concretul, realul, care de fapt ne intereseaza. Si-a mai dat seama de înca ceva. A observat ca teoria cunoasterii, asa cum a fost ea dezvoltata de filosofii de pâna la el, a fost unilateral construita. Si-a dat seama ca sunt doua feluri, care se completeaza, de a cunoaste pe care mai târziu, sub influenta criticilor rauvoitori, le-a si denumit *tipul I* si *tipul II* de cunoastere. *Cunoasterea paradisiaca* adauga cunostinte noi celor vechi pasind din etapa în etapa, fara salturi. În schimb, a observat ca exista si un alt fel de cunoastere care se face prin salturi ce nu mai respecta o înlantuire logica, asa cum s-au produs majoritatea marilor descoperiri ale stiintei sau ale istoriei, cunoastere pe care a numit-o poetic *Luciferica*.

Descoperind ca un fel de cunoastere respecta pasii logici de îmbogățire a cunostintelor si celalalt face uneori salturi care pot parea, la început, aberante, își da seama ca vinovatul nu este decât modalitatea logica utilizata, modalitate care trebuie depasita. Își da seama ca explicatia consta în diferenta dintre felul cum gândim noi oamenii si constructia logicilor carora le scapa, cu siguranta ceva din procesul gândirii. Se decide, probabil cu greu dar obligat, sa atace logica de scoala si, pentru aceasta, ma repet, construieste o cunoastere dogmatica care deschide posibilitatea de a încalca principii ca si demersuri logice, si-i cere gândirii, înțelegerii, (pe care o numeste *intelect* asa cum fusese introdus în literatura filosofica româneasca) sa se desparta în doua functii complementare, una care urmareste cuminte pasii pe care logica o cere, *intelectul enstatic*, si un alt fel de a gândi, de a înțelege, prin care noi sarim etape care ar trebui sa respecte o înlantuire logica, pentru care acest fel de a gândi pare *irational*, dar dupa cum se dovedeste prin rezultatele practice, eficient si pe care-l numeste *intelect ecstatic*, care ne poate conduce

spre o *minus-cunoastere*, o cunoastere negativa care are ca functie depasirea logicii traditionale (intuitie care-l apropie de partea pierduta din logica europeana si care-l apropie de negatia, folosirea negativului, în gramatica si în logica indiana) ajungând la constructia *cunoasterii luciferice*.

Ce este *cunoasterea luciferica*? Mai întâi este nevoie sa avem o *idee* si un domeniu de cunoscut. Nu este vorba de un domeniu abstract ci *un anumit domeniu*, un anumit mister care se încadreaza într-un anumit univers de discurs (ce este lumina? Ce este gravitatiea? Ce este viata? Ce sunt gaurile negre? Ce sunt si ce reprezinta piramidele sau capetele de piatra din insula Pastelui?). Este nevoie ca ideea, *ideea teoretica*, sa fie cât mai departe de ceea ce se cunoaste din acest mister de cercetat. Ideea o folosim ca pe o scândura de salt în mister si ea trebuie sa ne ajute sa rupem ceva din mister, sa aducem o noua cunostinta. De fapt este un procedeu foarte folosit chiar si în viata curenta, în comert, în alegerea unui drum în viata, dar si în felul care Einstein a rezolvat experimentul crucial facut de Mickelson, de felul cum Newton descopera gravitatiea vazând cum cade un mar sau de ideea pe care a avut-o Schleimann si Evans de a sapa acolo unde chiar erau Troia si Knosos.

Cunoasterea luciferica este o cunoastere curenta dar care nu este cuminte, ea se face cu mai multa minte. Mai mult decât atât. Un anumit mister înseamna un anumit *univers de discurs*, iar obiectele propuse de ideea teoretica sunt si ele concrete. De aceea ne aflam într-o cunoastere negativ, cum spune Blaga si cum spun indienii. Asta înseamna ca ideea teoretica ne conduce spre o anumita parte a misterului de cercetat, restul misterului constituindu-se într-o parte complementara pe care o excludem fara s-o anulam. Cuplul de opuse, poate chiar contrare, din misterul de cercetat nu este în fapt contradictoriu, pentru ca noi acceptam ambii termeni fara sa excludem vreunul. Într-o astfel de logica a complementarelor principiile contradictiei ca si cel al tertului exclus nu functioneaza. Poate ca este un motiv care sa ne atraga atentia ca ne aflam în fata unui alt fel de logica decât cea acuzata de Blaga.

Într-o logica a complementaritatii nu mai exista irational si nici nu avem ce logica sa depasim. Astfel am putea sa schimbam afirmatia lui Blaga: *logica complementaritatii se constituie ca o instanta în sfera cunoasterii* iar autorul *Cunoasterii luciferice* nu mai poate fi acuzat de irationalism, de alogicism.

Bibliografie:

- Sergiu Al-George, *Limba si gândire în cultura indiana*, Paralela 45, Bucuresti, 2005.
- Lucian Blaga, - *Trilogia cunoasterii*, Editura Regala pentru Literatura si Arta, Bucuresti, 1943
 - *Trilogia culturii*, Editura Regala pentru Literatura si Arta, 1945.
 - *Trilogia cosmologica*, Humanitas, Bucuresti, 1997.
- George Boole, *An investigation of the Laws of thought*, New York, 1960.
- Michael S. Jones, *The metaphysics of religion. Lucian Blaga and the Contemporary Philosophy*, Fairleigh Dickinson University Press, 2007.
- Constantin Noica, *Devenirea întru fiinta*, Editura Stiintifica si Pedagogica, 1981.
- Ionel Popa, *Glose blagiene II*, Editura Ardealul, colectia "Sinteze", 2005.

- Geo Savulescu, *The relative Negation II*, Revue roumaine des sciences sociales. Série de philosophie et logique, Editura Academiei, Bucuresti, Tome 20, No.2,1976.
- Romulus Vulcanescu, *Mitologia româna*, Editura Academiei, 1985.